

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 26 maja 2011 r.

Sąd Apelacyjny w Poznaniu, I Wydział Cywilny w składzie:

Przewodniczący:	SSA Elżbieta Fijałkowska (spr.)
Sędziowie:	SSA Bogdan Wysocki SSA Mikołaj Tomaszewski
Protokolant:	st.sekr.sądowy Sylwia Woźniak

na rozprawie, po rozpoznaniu w dniu 12 maja 2011 r.

sprawy z powództwa **Parafii (...) p.w. J. J. za M.**

przeciwko **1. Miastu P., 2. Agencji (...) z siedzibą w W., Oddział Terenowy w P., 3. Skarbowi Państwa – (...)**

o zobowiązanie do złożenia oświadczenia woli ewentualnie o zapłatę

na skutek apelacji powódki, pozwanych: Miasta P., Skarbu Państwa –(...)

od wyroku Sądu Okręgowego w Poznaniu

z dnia 12 stycznia 2011 r., sygn. akt XII C 2339/05

uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi Okręgowemu w Poznaniu do ponownego rozpoznania pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania apelacyjnego.

Bogdan Wysocki Elżbieta Fijałkowska Mikołaj Tomaszewski

UZASADNIENIE

Powódka **Parafia R. (...) p.w. św. J. J. za M. w P.**, pozwem który wpłynął 12 października 2005 roku, wniosła przeciwko pozwanym **Miastu P., Agencji (...) z/s w W., Oddziałowi Terenowemu w P., Skarbowi Państwa** reprezentowanemu przez (...) o: przywrócenie jej prawa własności nieruchomości położonych w P.:

1.przy ul. (...) – zapisanej w księdze wieczystej Sądu Rejonowego w Poznaniu K. (...) karta 1, obejmującej działkę o geodezyjnym oznaczeniu: działkę o numerze (...) - wg nowej numeracji dz. numer (...) z ark. 5 - o powierzchni 53.463 m⁽²⁾ działkę o numerze (...) - wg nowej numeracji dz. numer (...) z ark. (...) - o powierzchni 926 m⁽²⁾. działkę o numerze (...) - wg nowej numeracji dz. numer (...) z ark. (...) ⁽¹⁾

2.zapisanej w księdze wieczystej Sądu Rejonowego w Poznaniu K. (...), karta 3 obejmującej działkę o geodezyjnym oznaczeniu numerem(...)z ark. 11 - o powierzchni 31.476 m⁽²⁾.

3.przy ul. (...) — zapisanej w księdze wieczystej Sądu Rejonowego w Poznaniu K. (...)karta(...) obejmującej działki o geodezyjnym oznaczeniu: działkę o numerze (...) z ark. (...) - o powierzchni 877 m⁽²⁾, działkę o numerze (...) z ark. (...) - o powierzchni 899 m⁽²⁾ działkę o numerze (...) z ark. (...) — o powierzchni 921 m⁽²⁾, działkę o numerze (...) z ark.(...)o powierzchni 1298 m⁽²⁾, działkę o numerze (...) z ark. (...) o powierzchni 1.029 m⁽²⁾ działkę o numerze (...) z ark. (...) o powierzchni 1.007 m⁽²⁾, działkę o numerze (...) z ark. (...) o powierzchni 1.134 m⁽²⁾ działkę o numerze (...) z ark. (...) o powierzchni 801 m⁽²⁾, działkę o numerze (...) z ark. (...) o powierzchni 1.003 m⁽²⁾, działkę o numerze (...) z ark. (...) o powierzchni 902 m⁽²⁾, działkę o numerze (...) z ark. (...) o powierzchni 936 m⁽²⁾, działkę o numerze (...) z ark. (...) o powierzchni 978 m⁽²⁾, działkę o numerze (...) z ark (...) o powierzchni 1.022 m⁽²⁾,działkę o numerze (...) z ark. (...) o powierzchni 857 m⁽²⁾, działkę o numerze (...) z ark. 11 o powierzchni 811 m⁽²⁾, działkę o numerze (...) z ark. (...) o powierzchni 906 m⁽²⁾, działkę o numerze (...) z ark. 11 o powierzchni 902 m⁽²⁾, działkę o numerze (...) z ark. (...)o powierzchni 878 m⁽²⁾, działkę o numerze (...) z ark. (...) o powierzchni 837 m⁽²⁾,działkę o numerze (...) z ark. (...) o powierzchni 787 m⁽²⁾, działkę o numerze (...) z ark. (...)o powierzchni 754 m⁽²⁾,działkę o numerze (...) z ark. (...) o powierzchni 743 m⁽²⁾, działkę o numerze (...) z ark. (...) o powierzchni 734 m⁽²⁾,działkę o numerze (...) z ark. (...)o powierzchni 1.040 m⁽²⁾

oraz działki oznaczone jako: działka numer (...) z ark. (...) o powierzchni 889 m⁽²⁾, działka numer (...) z ark.(...) - o powierzchni 19.181 m⁽²⁾, działka numer (...) z ark.(...) o powierzchni 1.961 m⁽²⁾ działka numer (...) z ark. (...) o powierzchni 492 m⁽²⁾, działka numer (...) z ark. (...) o powierzchni 1.406 m⁽²⁾, działka numer (...) z ark.(...) o powierzchni 2.675 m⁽²⁾

ewentualnie:

w przypadku nieuwzględnienia powyższego roszczenia wniosła o przyznanie odpowiednich nieruchomości zamiennych;

ewentualnie:

w przypadku nieprzyznania nieruchomości zamiennych wniosła o zasądzenie odszkodowania w kwocie 4.866.000,- zł, a nadto o domagała się zasądzenia zwrotu kosztów postępowania, w tym kosztów zastępstwa procesowego w kwocie 14.400 zł.

Pozwany Skarb Państwa – Minister Finansów wniosł o oddalenie powództwa.

Pozwane Miasto P. wniosło o oddalenie powództwa w całości, o zasądzenie od powódki na jego rzecz zwrotu kosztów postępowania w tym kosztów zastępstwa procesowego.

Pozwana Agencja (...) Oddział Terenowy w P. wniosła o oddalenie powództwa i o zasądzenie od powódki na jego rzecz zwrotu kosztów postępowania, w tym kosztów zastępstwa procesowego wg norm przepisanych;

Ostatecznie precyzując swoje roszczenie w kolejnych pismach procesowych, powódka wniosła o zobowiązanie pozwanego Miasta P. do złożenia oświadczenia woli o przeniesieniu na jej rzecz prawa własności nieruchomości objętych pozwem wskazując ich aktualne geodezyjne oznaczenie, w przypadku zaś niemożności ich przeniesienia wniosła o nakazanie pozwanym Miastu P. lub Agencji (...), aby złożyli oświadczenie woli o przeniesieniu na jej rzecz prawa własności odpowiednich nieruchomości zamiennych ewentualnie w przypadku niemożności uwzględnienia tego roszczenia o zasądzenie od pozwanego Skarbu Państwa reprezentowanego przez Ministra (...) odszkodowania w wysokości po 100,- zł za metr⁽²⁾ nieruchomości z ustawowymi odsetkami od dnia wydania wyroku.

W dniu 1 grudnia 2010 roku powódka rozszerzyła swoje żądanie w zakresie zapłaty do kwoty 97.812,940,-zł.

Wyrokiem z dnia 12 stycznia 2011r. Sąd Okręgowy w Poznaniu

- 1. Zobowiązał Miasto P. do przywrócenia powódce prawa własności następujących nieruchomości: objętej księgą wieczystą (...) stanowiącej działkę nr (...) z arkusza (...) o obszarze 4.420 ha z wyłączeniem jej obszaru równego 1,8 ha przykrytego wodami jeziora (...); objętej księgą wieczystą (...) stanowiących działki o numerach (...) z arkusza (...)**
- 2. Zasądził od pozwanego Skarbu Państwa – (...) na rzecz powódki kwotę 75.491.851 zł z ustawowymi odsetkami od 12 stycznia 2011r.**
- 3. Oddalił powództwo w pozostałym zakresie, w tym w stosunku do pozwanej Agencji (...) oraz orzekł o kosztach postępowania.**

Ustalając stan faktyczny Sąd Okręgowy stwierdził, że nie był on sporny i nie odbiegał od ustaleń poczynionych przed Komisją (...) Powódka była właścicielką nieruchomości, które wywłaszczone zostały na rzecz Skarbu Państwa.

W dniu 31 maja 1990 roku powódka złożyła do Komisji (...) wnioski o przywrócenie prawa własności wywłaszczonych nieruchomości - orzeczeniem Prezydium (...) m. P. - Wydziału (...) z 9 listopada 1961 roku o oznaczeniu (...) (...) orzeczeniem (...) ds. Wyznań z dnia 23 marca 1950 roku w drodze orzeczenia (...) ds. wyznań z dnia 5 sierpnia 1960 roku o oznaczeniu (...) orzeczeniem Prezydium (...) m. P. - Wydziału spraw (...) z 9 listopada 1961 roku o oznaczeniu (...) (...) orzeczeniem Prezydium (...) z 21 stycznia 1954 roku o oznaczeniu SA. A. (...)

Prowadzone przed Komisją (...) postępowania nie doprowadziły do uzgodnienia orzeczenia, o czym powód i pozwani, z wyłączeniem Skarbu Państwa reprezentowanego przez Ministra (...) oraz (...) Urząd (...) zawiadomieni zostali pismem z 1 kwietnia 2005 roku (k 99-193 akt, akta Komisji (...))

W trakcie postępowania, w dniu 26 maja 2000r., powodowa Parafia reprezentowana przez proboszcza, księdza K. K. i pozwane Miasto P. – reprezentowane przez A. K. - dyrektora Zarządu (...) G. w P. zawarły ugodę. W jej paragrafie pierwszym wskazane zostały nieruchomości, których własność Miasto przywróciło Parafii, natomiast w paragrafie trzecim, zostało zawarte stwierdzenie, że uгода wyczerpuje roszczenia w stosunku do Miasta P. w sprawach o oznaczeniu (...) W dniu 3 października 2000 roku nieruchomości te zostały przekazane powódce.

Po zawarciu ugody, w toku postępowania przed Komisją (...) , Agencja (...) zaproponowała tytułem nieruchomości zamiennych, nieruchomość położoną w K., gminie K. o geodezyjnych oznaczeniach (...) o łącznej powierzchni 17.67 ha oraz w O., gminie C. (działka o geodezyjnym oznaczeniu (...) o łącznej powierzchni 40.4500 ha), która jednak nie została przez Parafię przyjęta.

Po kolejnych zmianach geodezyjnych sporne działki stanowią

1. KW. (...) działki o numerach (...) z arkusza (...) - ((...))

(...)	(((...))
(...)	4- (((...))
(...)	(((...))
(...)	

(...)	((...))
(...)	((...))
(...)	{(...)}
(...)	
(...)	
(...)	
(...)	
(...)	((...))
(...)	
(...)	
(...)	((...))
(...)	
(...)	
(...)	
(...)	
(...)	(T.)
(...)	(kw. (...))
(...)	
(...)	(kw. (...))
(...)	((...))

(...)	((...))
(...)	
(...)	
(...)	
(...)	(droga)
(...)	((...))
(...)	
(...)	
(...)	

(...)((...))

2. KW K. (...) karta(...) działki o numerach (...) arkusz (...) ((...))

3. KW. (...)karta (...) (ul. (...)/ul. (...)) działki o numerach: (...) arkusz (...) ((...))

(...)

Wartość rynkowa gruntów objęta powództwem o powierzchni 15.6233 ha, w świetle opinii biegłego B. H. (1), wynosi 97.812.940 zł.

Rozważając żądanie pozwu Sąd Okręgowy stwierdził, że w znacznej części zasługiwało ono na uwzględnienie. Jego podstawą prawną była powiązana z (...) podpisanym w W. 28 lipca 1993 roku między S. (...) Polską (Dz.U.98.51.318), ustawa z 17 maja 1989 roku o stosunku Państwa do Kościoła (...) w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U.89.29.154)

W przepisie art. 61 tej ustawy ustawodawca przewidział możliwość przywrócenia własności upaństwowionych nieruchomości lub ich części. Postępowanie związane z przywróceniem własności, nazwane regulacyjnym, przeprowadzała Komisja (...) składająca się z przedstawicieli

w równej liczbie wyznaczonych przez Urząd ds. (...) Wnioski o wszczęcie postępowania regulacyjnego miały być zgłaszane w terminie dwóch lat od wejścia w życie ustawy (art. 62 ust. 1, art. 62 ust. 3). Poza sporem jest, że powódka wszczęła postępowanie regulacyjne w odniesieniu do nieruchomości wywłaszczonych przywołanymi wyżej orzeczeniami, i że w jego toku nie uzgodniono orzeczenia, co dawało podstawę do wystąpienia do sądu o zasądzenie roszczenia (art. 64 ust.2 ustawy). Zawarta w dniu 26 maja 2000r. ugoda, zawierająca stwierdzenie „o wyczerpaniu roszczeń w stosunku do Miasta P.”, była w ocenie Sądu nieważna, gdyż oświadczenie proboszcza reprezentującego parafię zostało złożone bez wymaganego prawem kanonicznym zezwolenia właściwej władzy kościelnej. W tym zakresie Sąd odwołał się do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 19 grudnia 2008r. sygn. III CZP 122/08

Dalej Sąd Okręgowy wskazał, że zgodnie z art.64 ust. 2 ustawy przy rozpoznaniu sprawy stosował zasady wymienione w przepisie art. 63 ust. 1-3.

Uznał za możliwą do zwrotu działkę nr (...) arkusz (...) (kw (...)), której właścicielem jest Miasto P., są to tereny usług rekreacyjnych, zieleni ogólnodostępnej (parki), infrastruktury sportowej, drogi rowerowe, piesze, parkingi. Wyłączeniu podlegał teren równy 1.8 ha przykryty wodami jeziora (...) który w oparciu o ustawę prawo wodne z dnia 30 maja 1962r. jako grunt, który znalazł się pod sztucznym zbiornikiem wodnym utworzonym na skutek spiętrzenia wody w okresie przed wejściem w życie tej ustawy - z mocy art. 13.1 ustawy wodnej z 19 września 1922 roku (Dz. U. z 1928 roku, nr 62, p. 574 i dalsze zmiany) przeszedł na rzecz Państwa (uchwała SN z 23 lipca 2004 roku, III CZP 34/04). (punkt III wyroku). Z kompleksu gruntów oznaczonego przez biegłego B. H. numerem (...) możliwy był zwrot działek o numerach (...) z arkusza (...) (kw (...)) będących własnością Miasta P. - są to tereny kolejki (...), usług rekreacyjnych, usług sportowych, ogólnodostępnej zieleni; wyłączeniu podległy działki oznaczone numerami (...), które są zabudowane.

Dalej Sąd rozważał możliwość przyznania powódce działek zamiennych. Aktywność dowodową stron ocenił jako wyjątkowo pasywną. Powódka nie wskazała żadnych nieruchomości jako nieruchomości zamiennych, natomiast pozwani Miasto P. i Agencja (...) złożyli oświadczenia o braku w ich zasobach nieruchomości spełniających kryteria działek zamiennych.

Wobec takiej sytuacji w ocenie Sądu Okręgowego - co do części nieuwzględnionego i nieoddalonego roszczenia - zaktualizowało się roszczenie odszkodowawcze określone w art. 63 ust. 1 pkt. 3 powołanej ustawy oraz § 4 ust.1 rozporządzenia Rady Ministrów z 21 grudnia 1990 roku w sprawie wyłączenia nieruchomości zamiennych lub nakładania obowiązku zapłaty odszkodowania na rzecz kościelnych osób prawnych (Dz. U. nr 1/1991 poz. 2) i zarządzenia Ministra-Szefa (...) z 8 lutego 1990 roku w sprawie szczegółowego trybu postępowania regulacyjnego w przedmiocie przywrócenia osobom prawnym Kościoła (...) własności nieruchomości lub ich części (...). Przydatna do ustalenia odszkodowania okazała się opinia biegłego sądowego B. H. (1). Wartość działki o numerze (...) z kompleksu gruntów oznaczonego numerem 1 wynosiła 4.148.928,- zł. Wartość działek z kompleksu gruntów oznaczonego numerem 2 wynosiła 60.648.266,- zł. Wartość działek z kompleksu gruntów oznaczonego numerem 3 - wynosiła 10.694.657,- zł (9.907.544,- zł + 236.676,- zł + 231.723,- zł + 318.714,- zł) co po zsumowaniu dało kwotę 75.491.851,- zł, którą Sąd zasądził na rzecz powodowej Parafii z ustawowymi odsetkami od 12 stycznia 2011r.

Orzeczenie o odsetkach miało podstawę w treści przepisu art. 481 § 1 k.c

Apelację od wyroku złożył powód zaskarżając go części, tj. w pkt I.1. w zakresie, w jakim Sąd zobowiązał pozwane Miasto P. do przywrócenia części działki (...) z arkusza (...) i jednocześnie oddalił w punkcie III wyroku w zakresie tej działki żądania ewentualne o przyznanie nieruchomości zamiennej ewentualnie zasądzenie odszkodowania, **w pkt I.2.** w zakresie w jakim zobowiązał pozwane Miasto P. do przywrócenia działek (...) z arkusza (...) oraz działki nr (...) z kompleksu nr (...) i oddalił w punkcie III wyroku żądania ewentualne w zakresie tych działek o przyznanie nieruchomości zamiennej, ewentualnie o zasądzenie odszkodowania, **w pkt III** w zakresie w jakim oddalił powództwo co do zasady dotyczące części działki (...) z arkusza 5 o powierzchni 1.8 ha oraz powództwo przeciwko pozwanym Miastu P. i Agencji (...) o nakazanie złożenia oświadczenia woli o przeniesieniu własności odpowiednich nieruchomości zamiennych za wszystkie objęte powództwem były nieruchomości Parafii, w tym za część działki (...) z arkusza 5 o powierzchni 1.8 ha zalaną Jeziorem M., których własności nie można przywrócić jak i powództwo przeciwko Skarbowi Państwa w zakresie różnicy pomiędzy żadaną kwotą 97.812.940 zł a zasądzoną w punkcie II wyroku kwotą 75.491.851 zł, a jeżeli powództwo i apelacja w przedmiocie przyznania nieruchomości zamiennych okazałyby się niezasadne, tj. w zakresie o zapłatę odszkodowania za działki przywrócone pkt I wyroku, o zapłatę odszkodowania za część działki (...) z arkusza (...) o powierzchni 1.8 ha zalaną Jeziorem M., o zapłatę odszkodowania za nie przywróconą działkę (...) z arkusza (...), tj. ponad kwotę 231.723 zł, podczas gdy powód żądał zgodnie z wysokością oszacowaną przez biegłego sądowego odszkodowania w wysokości 261.723 zł, **w punkcie IV wyroku 1a., 2a., 3a.**

Powód zaskarżonemu wyrokowi zarzucał:

I. w zakresie części działki (...) z arkusza (...) o obszarze ok. 1.8 ha zalanej Jeziorem M., co do której oddalono powództwo co do zasady i wobec trzech pozwanych:

1. naruszenie przepisów prawa materialnego tj.:

- art. 61 ust. 1 pkt 6 ustawy o stosunku Państwa do Kościoła (...) w RP w zw. z art. 1 ust. 1 i 3 dekretu z 7 kwietnia 1948 r. o wywłaszczaniu majątków zajętych na cele użyteczności publicznej w okresie wojny 1939 -1945 r. poprzez ich niezastosowanie i przyjęcie, że część działki (...) ark. (...)nie została wywłaszczona na mocy dekretu z dnia 7 kwietnia 1948 r. i to z datą 9 maja 1945 r.,
- art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 30 maja 1922 r. Prawo wodne poprzez niewłaściwe zastosowanie i przyjęcie, że na tej podstawie doszło w 1952 r. do nacjonalizacji części działki (...) zalanej przez Jezioro M., ewentualnie poprzez błędną wykładnię polegającą na przyjęciu, że przepis ten obejmuje swym zakresem także sztuczne zalanie gruntów przez wody płynące, ewentualnie
- art. 61 ust. 1 ustawy o stosunku Państwa do Kościoła (...) w RP poprzez błędną wykładnię i przyjęcie, że nacjonalizacja na podstawie art. 13 ustawy wodnej z 1922 r. nie jest objęta działaniem tego przepisu i nie uprawnia do dochodzenia roszczeń w postępowaniu regulacyjnym i sądowym, wynikających z ustawy o stosunku Państwa do Kościoła (...) w RP,
- art. 63 ust. 1 pkt 2 ustawy o stosunku Państwa do Kościoła (...) w RP poprzez jego niezastosowanie i niezobowiązanie pozwanego Miasta P. lub pozwanej Agencji (...)do przeniesienia własności odpowiedniej nieruchomości zamiennej za część działki (...) z ark. (...) zalanej wodami Jeziora M., ewentualnie
- art. 63 ust. 1 pkt 3 ustawy o stosunku Państwa do Kościoła (...) w RP, poprzez jego niezastosowanie i niezasądzenie od Skarbu Państwa reprezentowanego przez Ministra (...) odpowiedniego odszkodowania w wysokości ustalonej przez biegłego sądowego B. H. (1), tj. 5.976.000 zł,

2. błędne ustalenie stanu faktycznego, poprzez niewzięcie pod uwagę, że orzeczenie Prezydium (...)z dnia 9 listopada 1961 r. zawiera w swojej sentencji także działkę (...) o pow. 5.34.63 m², która na mocy tego orzeczenia i dekretu z dnia 7 kwietnia 1948 r. została również wywłaszczona z dniem 9 maja 1945 r.

w zakresie wszystkich działek, których własność została mu przywrócona: w I punkcie wyroku

naruszenie prawa materialnego tj. art. 63 ust. 1 pkt 2 ustawy o stosunku Państwa do Kościoła (...) w RP, poprzez jego niezastosowanie i niezobowiązanie pozwanego Miasta P. albo pozwanej Agencji (...) do przeniesienia własności odpowiedniej nieruchomości zamiennych na działki (...) z arkusza (...) o obszarze 4.4204 ha działek (...) z arkusza (...) i jednocześnie przywrócenie powodowej Parafii wymienionych w punkcie I wyroku nieruchomości, podczas gdy przywrócenie takie natrafia na trudne do przewyciężenia przeszkody, gdyż: część tych działek, tj. nr (...) z arkusza mapy (...) w chwili wyrokowania nie stanowiła już własności pozwanego Miasta P., część tych działek tj. nr (...) z arkusza mapy (...), stała się przedmiotem postępowania drogowego w trybie ustawy o szczególnych zasadach przygotowania i realizacji inwestycji w zakresie dróg publicznych z dnia 10 kwietnia 2003 r., ewentualnie, gdyby zarzut wskazany w pkt II. 1. w zakresie możliwości przyznania w tym zakresie nieruchomości zamiennych od Miasta P. albo Agencji (...) nie był zasadny naruszenie art. 63 ust. 1 pkt 3 ustawy o stosunku Państwa do Kościoła (...) w RP, poprzez jego niezastosowanie i nie zasądzenie od Skarbu Państwa reprezentowanego przez Ministra(...)odpowiedniego odszkodowania za przedmiotowe działki (...) z arkusza (...) o obszarze 4.4204 ha, działek (...), z arkusza (...)oraz działki nr (...) w wysokości ustalonej przez biegłego sądowego B. H. (1), tj. 26.222.628 zł jeżeli przewrócenie powodowej Parafii wymienionych w punkcie I wyroku nieruchomości natrafia na trudne do przewyciężenia przeszkody, a przekazanie nieruchomości zamiennych jest niemożliwe,

- błędne ustalenie stanu faktycznego i prawnego działek nr (...) z arkusza (...) poprzez nie wzięcie pod uwagę przy wydawaniu wyroku, że działki te nie stanowiły w chwili orzekania własności pozwanego Miasta P..

Ponadto powód w zakresie wszystkich działek, których własność została mu przywrócona w I punkcie wyroku zgłosił nowe fakty i dowody, których nie mógł powołać w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji lub potrzeba ich powołania wynikła później, a mianowicie:

- przywrócone wyrokiem działki nr (...) z arkusza mapy(...) w chwili wyrokowania przez Sąd Okręgowy nie stanowiły już własności pozwanego Miasta P., gdyż ich własność w styczniu 2007 r. została przeniesiona na Spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością (...) z siedzibą w P., której pozwane Miasto P. jest udziałowcem w około 99,5%. Okoliczność ta została ujawniona przez pozwane Miasto P. dopiero po ogłoszeniu wyroku Sądu I instancji, pomimo wcześniejszego zobowiązania tego pozwanego przez Sąd do wskazywania, które nieruchomości objęte postępowaniem nie są już jego własnością;
- przywrócone wyrokiem działki nr (...) z arkusza mapy (...), obręb K. są przedmiotem postępowania drogowego w trybie ustawy o szczególnych zasadach przygotowania i realizacji inwestycji w zakresie dróg publicznych z dnia 10 kwietnia 2003 r. wszczętego przez Prezydenta Miasta P. na wniosek Prezydenta Miasta P. z dnia 10 grudnia 2011 r. o czym powódka została zawiadomiona w dniu 7 lutego 2011 r., tj. po ogłoszeniu wyroku przez Sąd I instancji. Postanowieniem z dnia 3 marca 2011 r. Prezydent odmówił zawieszenia postępowania administracyjnego na podstawie art. 97 § 1 pkt 4 k.p.a., o co, z uwagi na niniejsze postępowanie sądowe, wniosła powodowa Parafia; wydanie ostatecznej decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej polegającej na budowie na przedmiotowych działkach układu komunikacyjnego sprawi, że orzeczone wyrokiem Sądu przywrócenie własności działek będzie niewykonalne, co należy uznać w świetle art. 63 ust. 1 pkt 1 ustawy o stosunku Państwa do Kościoła (...) w RP za „trudną do przewyciężenia przeszkodę” do przywrócenia,
- pozostała część przywróconych działek, tj. (...) z arkusza 5 o obszarze 4.4204 ha, (...), z arkusza (...) oraz działki nr (...) jako funkcjonalnie związana z kompleksem rekreacyjno-sportowym Jeziora M. i z działkami wymienionymi powyżej w świetle braku możliwości przywrócenia własności działek nie będzie miała dla powoda znaczenia gospodarczego, gdyż jako nieruchomości o ograniczonej możliwości wykorzystania zgodnie z przeznaczeniem w obowiązującym planie zagospodarowania przestrzennego, nie będą mogły być w praktyce wykorzystywane w celach zarobkowych, będą trudne do zbycia, a nade wszystko, mimo swej bezużyteczności, rodzić będą zobowiązania podatkowe z tytułu podatku od nieruchomości, co należy uznać w świetle art. 63 ust. 1 pkt 1 i 2 ustawy o stosunku Państwa do Kościoła (...) w RP za „trudną do przewyciężenia przeszkodę” do przywrócenia.

w zakresie wszystkich działek których własność nie została powodowej Parafii przywrócona w wyroku, tj. z kompleksu nr (...) działka (...) z arkusza mapy (...), z kompleksu nr (...): działki (...) cz. (...)z arkusza mapy(...) kompleksu nr (...): działki (...) i ewentualnie (...) powód zarzucał:

1. naruszenie prawa materialnego tj.

- art. 63 ust. 1 pkt 2 ustawy o stosunku Państwa do Kościoła (...) w RP w związku § 1 i § 3 rozporządzenia Rady (...)w sprawie wyłączenia nieruchomości zamiennych lub nakładania obowiązku zapłaty odszkodowania na rzecz kościelnych osób prawnych z dnia 21 grudnia 1990 r. poprzez ich niezastosowanie i niezobowiązanie pozwanego Miasta P. lub pozwanej Agencji (...) do przeniesienia własności odpowiednich nieruchomości zamiennych w zamian za nieruchomości, których przywrócenie własności natrafiało na trudne do przewyciężenia przeszkody, podczas gdy zarówno pozwane Miasto P., jak i pozwana Agencja (...)posiadają w swoich zasobach nieruchomości, z których można by podjąć próbę wyłączenia nieruchomości zamiennych,
- art. 63 ust. 1 pkt 3 ustawy o stosunku Państwa do Kościoła (...) w RP poprzez oddalenie powództwa w stosunku do Skarbu Państwa o zapłatę odszkodowania za nieprzywróconą działkę (...) z arkusza (...) ponad kwotę 231.723 zł,

podczas gdy za działkę tę powód żądał zgodnie z wysokością oszacowaną przez biegłego sądowego odszkodowania w wysokości 261.723 zł.

2. naruszenie prawa procesowego, mające wpływ na wynik sprawy tj. sprzeczność poczynionych przez Sąd ustaleń zebranych w postępowaniu dowodowym i naruszenie art. 233 k.p.c. poprzez dowolną ocenę dowodu z opinii biegłego sądowego, skutkującą niczym nie uzasadnionym i niewyjaśnionym przyjęciem w przypadku działki nr (...) innej wartości nieruchomości stanowiącej podstawę zasądzenia odszkodowania oraz art. 98 § 1 i art. 102 k.p.c. w zakresie w jakim Sąd zasądził od powoda rzecz pozwanych koszty zastępstwa procesowego

Wskazując na te zarzuty powód wniósł o zmianę wyroku w zaskarżonym zakresie i uwzględnienie powództwa w całości poprzez zobowiązanie pozwanego Miasto P. lub pozwaną Agencję (...) do złożenia oświadczenia woli o przeniesieniu na powoda własności odpowiednich, ekwiwalentnych nieruchomości zamiennych za wszystkie nieruchomości będące przedmiotem niniejszego postępowania, ewentualnie zasądzenie od pozwanego Skarbu Państwa reprezentowanego przez Ministra (...) odszkodowania w łącznej wysokości 97.812.940 zł za wszystkie działki objęte powództwem, w tym zalane 1,8 ha działki (...) z arkusza(...)wraz z odsetkami od dnia 12 stycznia 2011 r. do dnia zapłaty, ewentualnie w przypadku częściowego uwzględnienia apelacji powoda w przedmiocie przekazania nieruchomości zamiennych i zobowiązania Miasta P. lub Agencji (...) do złożenia oświadczenia woli o przeniesieniu własności na powoda odpowiednich ekwiwalentnych nieruchomości zamiennych za część nie przywróconych nieruchomości, zasądzenie od pozwanego Skarbu Państwa reprezentowanego przez Ministra (...)odszkodowania w wysokości odpowiadającej wartości tych działek objętych powództwem, które nie zostaną przywrócone i za które nie zostanie przyznana nieruchomość zamienna, wraz z odsetkami od dnia 12 stycznia 2011 r. do dnia zapłaty oraz o nie obciążanie powoda kosztami zastępstwa procesowego na rzecz tych pozwanych, na których Sąd nie nałoży albo nałoży tylko częściowo obowiązek spełnienia żądanych przez powoda roszczeń, ewentualnie o uchylenie wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi I instancji i pozostawienie temu Sądowi rozstrzygnięcia o kosztach procesu obu instancji. Ponadto powód wniósł o zasądzenie od pozwanych ad. 1 do ad. 3 na jego rzecz kosztów postępowania apelacyjnego, w tym kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych.

Apelację od wyroku złożył pozwany Miasto P. zaskarżając go części, tj. co do pkt I, II, III w zakresie oddalenia powództwa w stosunku do pozwanej Agencji (...)z siedzibą w W., Oddział Terenowy w P. i co do pkt IV 1b zarzucając rozstrzygnięciu:

1. naruszenie przepisów prawa materialnego tj.

- art. 25 i 87 Konstytucji RP w związku z art. 23 Konkordatu między S. (...)i art. 2 i 3 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła (...) w RP poprzez przyjęcie, że kościelna osoba prawna ma pozycję uprzywilejowaną w porządku prawnym obowiązującym w RP,
- art. 63 k.c. i 103 k.c. w zw. z art. 7 ust 3 pkt 5) ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła (...) w RP poprzez przyjęcie, że Proboszcz Parafii (...) p.w. Św. J. J. za M. do skutecznego dokonania czynności prawnej i złożenia oświadczenia nie był w pełni umocowany w świetle obowiązującego w Polsce prawa,

2. naruszenie przepisów postępowania mające wpływ na wynik sprawy tj.

- art. 233 k.p.c. poprzez brak dokonania wszechstronnej oceny całości zgromadzonego w sprawie materiału dowodowego, a co za tym idzie przyjęcie błędnych ustaleń w zakresie przyjętej struktury własnościowej nieruchomości będących przedmiotem postępowania, zobowiązanie poszczególnych pozwanych zarówno do przywracania własności niektórych działek jak i jednocześnie do zapłaty wielomilionowych kwot,
- art. 316 § 1 k.p.c. poprzez przyjęcie stanu własnościowego przedmiotu postępowania z daty: 2006 r., bez uwzględnienia, że pozwane Miasto P. nie jest właścicielem działek nr (...) oraz, że działki te zostały scalone z innymi działkami i stanowią obecnie część działki o nr geodezyjnym (...)

- art. 328 k.p.c. poprzez sporządzenie uzasadnienia wyroku bez zaakcentowania koniecznych elementów uzasadnienia, w sposób chaotyczny oraz z brakami i kardynalnymi błędami które nie pozwalają na dokonanie oceny i prawidłowe ustosunkowanie się do zapadłego w sprawie orzeczenia.

Wskazując na te zarzuty pozwany Miasto P. wniósł o zmianę zaskarżonej części wyroku i oddalenie powództwa w stosunku do pozwanego Miasta P. ewentualnie o uchylenie wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania przez Sąd I instancji oraz zasądzenie od powoda jego rzecz kosztów postępowania.

Apelację od wyroku złożył pozwany Skarb Państwa - Minister (...) zaskarżył go w całości zarzucając rozstrzygnięciu:

1. naruszenie art. 25 ust. 3 Konstytucji RP w zakresie w jakim do regulacji stosunków majątkowych, pomiędzy RP a Kościołem (...), przed Komisją (...) i Sądem Powszechnym zastosowano przepisy prawa określone w aktach innych niż umowy międzynarodowe i ustawy, i przyjęcie w tych okolicznościach, że do oceny działań podejmowanych przed tymi organami zastosowanie znajdują przepisy Kodeksu Prawa (...)

2. naruszenie przepisów prawa materialnego tj.

- art. 3 ust. 1 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła (...) w RP zwanej dalej „ustawą” poprzez nieprawidłową wykładnię i zastosowanie polegające na przyjęciu, że do reprezentowania Parafii R. -(...) p.w. Św. J. J. za M. i do podejmowania czynności, w tym zawierania ugody, w postępowaniu regulacyjnym przed Komisją (...)oraz Sądem Powszechnym Proboszcz (...)p.w. Św. J. J. za M. w P. winien legitymować się odpowiednim zezwoleniem właściwej władzy kościelnej, o którym mowa w przepisach Kodeksu Prawa (...)w sytuacji, gdy stosunek Państwa do Kościoła (...), w tym jego sytuację prawną i majątkową zgodnie z art. 3 ust. 1 regulują przepisy ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła (...) w RP, która nie zawiera odesłania do Kodeksu Prawa (...)
- art. 61 ust 1 oraz art. 62 § 1 ust 2 ustawy, w związku z art. 8 ust 2 pkt. 3 poprzez nieprawidłową wykładnię i błędne przyjęcie, że Proboszcz (...)p.w. Św. J. J. za M., organ kościelnej osoby prawnej winien mieć zgodę właściwej władzy kościelnej do reprezentowania Parafii, w postępowaniach przed Komisją (...)lub Sądem Powszechnym, w tym do zawierania ugody, w sytuacji, gdy ustawa w art. 61 ust. 1 oraz art. 62 par. 1 ust. 2 upoważnia Parafię (...) reprezentowaną stosownie do postanowień art. 8 ust. 2 pkt. 3 przez Proboszcza Parafii(...) do występowania przed Komisją (...) lub Sądem Powszechnym w sprawach regulacyjnych w przedmiocie przywrócenia własności upaństwowionych nieruchomości lub ich części bez konieczności posiadania takiej zgody,
- art. 64 ust. 2 ustawy w związku z art. 63 ust. 1 pkt 1-3 oraz art. 63 ust. 3 i 8 ustawy, poprzez nieprawidłową wykładnię i zastosowanie i wydanie wyroku przyznającego Parafii (...) p.w. Św. J. J. za M., odszkodowanie od Skarbu Państwa - Ministra (...) w okolicznościach, gdy istniały podstawy do oddalenia pozwu, gdyż nie wystąpiły przesłanki do prowadzenia postępowania przed Sądem albowiem Sąd może rozstrzygać w sprawie, gdy postępowanie regulacyjne przed Komisją (...) nie zostało zakończone,
- art. 63 ust. 1 pkt 3 w związku z art. 64 ust. 2 ustawy poprzez stwierdzenie nieważności ugody zawartej przed Komisją (...), w sytuacji, gdy w przepisach ustawy nie istnieje podstawa uprawniająca Sąd do instancyjnej kontroli zawartych przed Komisją (...) ugod i wydanych orzeczeń, a w konsekwencji bezpodstawne zasądzenie odszkodowania od Skarbu Państwa - Ministra (...)w okolicznościach, gdy nie wystąpiły przesłanki do ustalenia odszkodowania albowiem na mocy ugody zawartej przed Komisją Majątkową (...) p.w. Św. J. J. za M. w P., zrzekła się restytucji w naturze. Stanowisko Parafii (...)p.w. Św. J. J. za M. w P. w konsekwencji spowodowało wygaśnięcie roszczeń także finansowych, o których mowa w art. 63 ust. pkt 3,
- art. 63 ust 2 ustawy poprzez nieprawidłową wykładnię i zastosowanie i oddalenie pozwu do Agencji (...) – Skarbu Państwa o wydanie nieruchomości zamiennej z Zasobu Własności (...)w konsekwencji na dokonaniu regulacji polegającej na przyznaniu odszkodowania Parafii (...)p.w. Św. J. J. w P. od Skarbu Państwa - Ministra(...)w

sytuacji, gdy powołane przepisy ustawy z dnia 17 maja 1989 r. zobowiązują Sąd do przeprowadzenia regulacji przez wydzielenie odpowiednich nieruchomości z Zasobu Własności (...) a tylko wówczas, gdy taka regulacja jest niemożliwa przyznanie odpowiedniego odszkodowania (art. 63 ust. 1 pkt 3),

- art. 63 ust. 1 pkt 2 ustawy w związku z § 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 21 grudnia 1990 r. w sprawie wyłączenia nieruchomości zamiennych lub nakładania obowiązku zapłaty odszkodowania na rzecz kościelnych osób prawnych przez nieprawidłową wykładnię i zastosowanie polegające na odmowie wydania nieruchomości zamiennej z mienia państwowych jednostek organizacyjnych lub z mienia Miasta P., w konsekwencji na dokonaniu regulacji polegającej na przyznaniu odszkodowania Parafii (...)w. Św. J. J. w P. od Skarbu Państwa - Ministra(...), w sytuacji, gdy powołane przepisy ustawy z dnia 17 maja 1989 r. oraz § 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 21 grudnia 1990 r. zobowiązują Sąd do zaspokojenia roszczeń kościelnej osoby prawnej jaką bez wątplenia jest Parafia (...)p.w. Św. J. J. za M. z zachowaniem zasad wymienionych w art. 63 ust. 1 pkt 1 do 2, a tylko wówczas, gdy taka regulacja jest niemożliwa przyznanie odpowiedniego odszkodowania (art. 63 ust. 1 pkt 3),
- art. 63 ust 1 pkt 3 w związku z art. 61 ust 1 pkt 7 przez błędną wykładnię i zastosowanie i przyznanie Parafii (...)p.w. Św. J. J. za M. w P. odszkodowania od Skarbu Państwa - Ministra(...) za nieruchomości o pierwotnych numerach ewidencyjnych (...) w sytuacji, gdy powód nie udowodnił, że doszło do przejęcia spornej nieruchomości we władanie państwowej jednostki organizacyjnej bez tytułu prawnego, które to przejęcie na rzecz Skarbu Państwa w dacie późniejszej zostało konwalidowane przez ustawodawcę,

3. naruszanie przepisów prawa procesowego, tj.:

- art. 199 § 1 pkt 1 k.p.c. i nie odrzucenie pozwu Parafii (...) p.w. Św. J. J. za M. przez Sąd Okręgowy, pomimo, że w sprawie droga sądowa jest niedopuszczalna, albowiem nie wystąpiły przesłanki do prowadzenia postępowania regulacyjnego przed Sądem i przyznania odszkodowania,
- art. 232 k.p.c. poprzez niewłaściwe zastosowanie polegające na przyjęciu, że nieruchomości o pierwotnych numerach ewidencyjnych (...) należało zaliczyć do kategorii określonej w art. 61 ust. 1 pkt. 7 ustawy,
- art. 233 k.p.c. w zw. z art. 244 k.p.c. poprzez bezpodstawne przyjęcie w oparciu o wpis w księdze wieczystej, że do upaństwowienia nieruchomości oznaczonych nr (...) doszło bez tytułu prawnego konwalidowanego w drodze późniejszej ustawy,
- art. 325 k.p.c. w związku z art. 328 § 2 k.p.c. polegające na sprzeczności istotnych ustaleń Sądu I instancji z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego, mającego istotny wpływ na rozstrzygnięcie i zasądzenie odszkodowania,
- art. 325 k.p.c. poprzez nie oznaczenie w sentencji zaskarżonego wyroku przedmiotu sprawy, polegające na nie wskazaniu w sposób nie budzący zastrzeżeń, co do powagi rzeczy osądzonej, za które konkretnie nieruchomości Sąd I instancji przysądził odszkodowanie w kwocie 75.491.851 zł od Skarbu Państwa reprezentowanego przez Ministra(...)
- art. 325 k.p.c. w zw. z art. 328 § 2 k.p.c. polegające na sprzeczności istotnych ustaleń Sądu I instancji z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego mających istotny wpływ na rozstrzygnięcie, polegające na zawyżeniu przyznanego odszkodowania dla Parafii (...)p.w. Św. J. J. za M.,
- art. 321 § 1 k.p.c. poprzez zasądzenie ponad żądanie pozwu i przywrócenie powodowi prawa własności nieruchomości oznaczonej nr 56/3 z zasobów Miasta P. oraz przyznania odszkodowania za tę nieruchomość od Skarbu Państwa - Ministra (...) w kwocie 9.907.544 zł

- art.328 k.p.c. poprzez błędne i nieprawidłowe sporządzenie uzasadnienia, polegające na ogólnikowych, nieprawidłowych odwołaniach, uniemożliwiających ocenę wyroku sądu I instancji pod kątem właściwego zastosowania prawa materialnego i procesowego.

Wskazując na te zarzuty pozwany Skarb Państwa - Minister(...)wniósł o zmianę zaskarżonego wyroku i orzeczenie, co do istoty sprawy poprzez oddalenie powództwa ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania, oraz o zasądzenie na rzecz pozwanego na jego rzecz kosztów procesu, w tym kosztów zastępstwa procesowego za obie instancje wg norm prawem przepisanych.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje.

Apelacje zasługiwały na uwzględnienie.

Należało wprawdzie podzielić zarzut stron, że uzasadnienie zaskarżonego wyroku nie spełnia wymogów art. 328 § 2 kpc, jednakże tylko braki w uzasadnieniu uniemożliwiające odczytanie motywów rozstrzygnięcia mogą być powodem uchylenia orzeczenia i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania (por. orzeczenie SN z dnia 26 lipca 2007 r., V CSK 115/07). Taka sytuacja nie miała jednak miejsca, niezależnie od tego, że Sąd Apelacyjny podzieliła stanowisko stron, że uzasadnienie jest chaotyczne i nie zawiera wszystkich niezbędnych, z punktu widzenia wymienionego przepisu, elementów, co bez wątpienia utrudniało stronom ocenę zapadłego orzeczenia.

W świetle zebranego w sprawie materiału dowodowego i treści zarzutów apelacyjnych za niesporne należało uznać, że powódka była właścicielką nieruchomości, z których została na rzecz Skarbu Państwa wywłaszczona. Podstawą wywłaszczeń było: 1. orzeczenie Prezydium (...)w P. z dnia 16 grudnia 1953r. nr SA. A. (...) orzeczenie Wojewódzkiej (...)z dnia 21 stycznia 1954 r. nr SA. A. (...) orzeczenie (...) d/s (...) dnia 5 sierpnia 1960 roku nr (...)orzeczenie Prezydium (...) m. P. - Wydziału (...) z 9 listopada 1961 roku nr (...) (...) (k.202 – 206 w aktach Komisji (...)). Postępowaniem regulacyjnym, które toczyło się na podstawie przepisów ustawy z dnia 17 maja 1989r. o stosunku państwa do Kościoła (...)(Dz. U. nr 29 poz. 154), objęte były wszystkie, wywłaszczone na podstawie wskazanych orzeczeń, nieruchomości (wnioski Parafii z dnia 31 maja 1990r. (...) w aktach Komisji (...))

W trakcie postępowania przed Komisją Majątkową w dniu 26 maja 2000r. w sprawach (...)na podstawie art. 61 ust. 1 pkt 6 i art. 53 ust.1 pkt 1 i ust. 4 ustawy z dnia 17 maja 1989r, została zawarta pomiędzy uczestnikami ugoda, mocą której przywrócona została Parafii własność części nieruchomości. Ponadto w § 3 zostało zawarte stwierdzenie, że ugoda wyczerpuje roszczenia Parafii w stosunku do Gminy miasta P. w sprawach o sygnaturach od (...) (...) (ugoda k.255 – 258 w aktach Komisji(...))

Dodać należy, co nie było przedmiotem ustaleń Sądu Okręgowego, a wynikało ze zgromadzonego w sprawie materiału dowodowego, że w protokole posiedzenia Komisji (...)z dnia 26 maja 2000r. proboszcz Parafii oświadczył, że „w stosunku do gminy roszczenia będą wyczerpane, pozostają jeszcze grunty zamienne do przyznania z zasobów Agencji (...) w P. lub proboszcz będzie czekał na odszkodowanie”, następnie dopuszczono do zawarcia ugody i zobowiązano Agencję do prowadzenia rozmów ugodowych zmierzających do wskazania ekwiwalentnych gruntów zamiennych dla Parafii (k.239 – 244 akta Komisji (...)). Ponadto w projekcie ugody z dnia 22 lutego 2000r. podpisanej przez wszystkich uczestników tj. Parafię, przedstawiciela Miasta i Skarbu Państwa postanowiono m.in. w pkt. 5, że zgodnie z wcześniejszymi ustaleniami całkowite zaspokojenie roszczeń Parafii nastąpi z zasobów Agencji Rolnej (...) Skarbu Państwa” (k.235 – 237 akt Komisji (...))

Zasadniczym zarzutem pozwanych podnoszonym w toku postępowania przed Sądem I instancji i powtórzonym we wniesionych apelacjach było twierdzenie, że skutkiem § 3 ugody było zrzeczenie się przez Parafię roszczeń. Nastąpiło to wprawdzie wobec tylko jednego uczestnika postępowania regulacyjnego (Miasta P.), jednakże zrzekając się roszczeń w naturze powódka, zdaniem Skarbu Państwa, nie nabyła uprawnień do dochodzenia roszczenia w formie odszkodowania przed sądem powszechnym, natomiast zdaniem Miasta P. utraciła prawo do zwrotu wywłaszczonych nieruchomości i do nieruchomości zamiennych.

Kluczowym zagadnieniem w tej sytuacji było rozważenie skutków prawnych wskazanej części ugody i stwierdzenia, czy stanowisko Sądu Okręgowego, że jest ona nieważna było prawidłowe.

Ponieważ powódka w toku postępowania powoływała się na brak zgody właściwej władzy kościelnej, wymaganej przepisami kodeksu prawa kanonicznego (ogłoszonego dnia 25 stycznia 1983 r. dekretem S. disciplinae leges, promulgowanego w A. S., vol.(...) P. I., P. (...)) konieczne stało się rozważenie czy, i ewentualnie w jakim zakresie, normy wewnętrzne obowiązujące w strukturze organizacyjnej Kościoła (...) mogą wpływać na ważność czynności prawnych związanych z zarządzaniem mieniem kościelnym. Wiąże się to z problemem zakresu autonomii prawa kanonicznego i ustaleniem relacji pomiędzy prawem kanonicznym i prawem świeckim.

Dla porządku wskazać należy, że zgodnie z kanonem (...) kodeksu prawa kanonicznego zw. dalej kpk w załatwianiu wszystkich czynności prawnych proboszcz występuje w imieniu parafii, zgodnie z przepisami prawa. Ma również troszczyć się o to, by dobra parafii były administrowane według norm kan. (...) - (...). Oznacza to, zgodnie z kan. (...) - § 1, że przy zachowaniu przepisów statutów, zarządca nieważnie wykonuje czynności, które przekraczają granice i sposób zwyczajnego zarządzania, jeśli nie uzyskał wcześniej pisemnego upoważnienia od ordynariusza. W statutach winny być określone czynności przekraczające granice i sposób zwyczajnego zarządzania (§ 2). W dniu zawarcia ugody obowiązywały statuty Archidiecezjalnego Synodu (...) z 1968r., które przez alienację rozumiały wszelkie umowy, wskutek których stan posiadania w archidiecezji ulega zamierzonej zmianę. Do alienacji zaliczono także m.in. zrzeczenie się prawa sporu (statut (...)). W myśl statutu (...) dla ważności alienacji przekraczającej wartość 1000 zł wymagane było zezwolenie Ordynariusza.

Kanon(...), otwierający tytuł II księgi V kodeksu prawa kanonicznego, dotyczący umów, a zwłaszcza alienacji stanowi, że to, co prawo państwowe na danym terytorium postanawia odnośnie do umów, zarówno w ogólności, jak i w szczególności, oraz do zobowiązań, ma być zachowywane również mocą prawa kanonicznego w odniesieniu do rzeczy podlegających władzy rządzenia K., z tymi samymi skutkami, chyba że są przeciwne prawu Bożemu lub co innego zastrzega prawo kanoniczne, i przy zachowaniu przepisu kan. (...). Norma ta, będąca - jak przyjmuje się w doktrynie - przejawem tzw. kanonizacji ustaw cywilnych, oznacza, że wynikające z prawa państwowego przesłanki ważności umów dotyczących dóbr kościelnych obowiązują również mocą prawa kanonicznego. Niezależnie od tych przesłanek, kan. (...) przewiduje, że dla dokonania ważnej alienacji dóbr stanowiących stały prawnie nabyty majątek publicznej osoby prawnej, których wartość przekracza określoną w prawie sumę, wymagane jest zezwolenie kompetentnej władzy. Zgodnie z kan. (...), jeżeli wartość dóbr, których alienacja jest zamierzona, mieści się w ramach między najniższą i największą sumą określoną dla własnego kraju przez Konferencję(...)kompetentną władzą, jeśli chodzi o osoby prawne podlegające biskupowi diecezjalnemu, jest biskup diecezjalny, za zgodą Rady do spraw ekonomicznych i kolegium konsultatorów, jak również zainteresowanych osób. Jeżeli natomiast chodzi o rzeczy, których wartość przekracza najwyższą sumę lub rzeczy darowane K. na podstawie ślubu, a także o rzeczy kosztowne z racji artystycznych lub historycznych, do ważności alienacji potrzebne jest ponadto zezwolenie S. Ś.. Trzeba dodać, że według kan. (...), w razie alienacji dóbr kościelnych, dokonanej wprawdzie bez zachowania formalności przepisanych prawem kościelnym, lecz ważnej w świetle prawa państwowego, do kompetentnej władzy kościelnej należy decyzja, po dokładnym rozważeniu wszystkiego, czy i jaką skargę, mianowicie osobową lub rzeczową, przez kogo i przeciw komu, należy wnieść dla odzyskania praw K..

Na podstawie kan. (...) Konferencja (...) na obradach w dniach od 16 do 18 czerwca 1995 r. określiła wartość 500.000 dolarów amerykańskich jako najwyższą sumę, powyżej której należy się zwracać z prośbą do S. (...) o zezwolenie na alienację dóbr kościelnych. Suma ta w dniu 21 lutego 1996r. została zatwierdzona przez Kongregację ds. B.. Obradująca w dniach od 30 kwietnia do 2 maja 1996r. Konferencja (...) określiła wysokość najniższej sumy, o której mowa w kan. (...) na 100.000 dolarów.

Zgodnie z treścią kan. (...) kpk wymogi dotyczące alienacji przewidziane w kanonach (...) - (...) mają być zachowane także przy podejmowaniu jakichkolwiek transakcji, na skutek których sytuacja majątkowa osoby prawnej mogłaby się pogorszyć. Chodzi tu o czynności podobne do alienacji ze względu na skutek uboczny, jakim jest możliwość pogorszenia sytuacji majątkowej osoby prawnej. Do takich czynności można zaliczyć np. zrzeczenie się pewnych

uprawnień majątkowych bądź ugodowe rozstrzygnięcie sporu majątkowego (...). T. P. „Prawo kanoniczne według Kodeksu J. P. II Tom IV, D. Doczesne K.; O. 1990r. s.52)

W świetle wskazanych kanonów i statutu zrzeczenie się w ugodzie roszczeń było czynnością alienacji. Proboszcz powodowej Parafii przy zawieraniu ugody nie legitymował się ani zezwoleniem Ordynariusza (oświadczenie (...) z dnia 28 września 2006r. k .338) ani zezwoleniem S. (...) a ta wchodziłaby również w rachubę z uwagi na wartość roszczenia. W konsekwencji, w świetle prawa kanonicznego (K.. (...) § 1, jak i (...)), ugoda była czynnością nieważną.

Wrócić zatem należało do zagadnienia, czy nieważność czynności prawnej na płaszczyźnie prawa kanonicznego będzie równoznaczna z nieważnością czynności prawnej prawa cywilnego. Prawo kanoniczne nie stanowi źródła powszechnie obowiązującego prawa (art. 87 Konstytucji RP) i nie jest bezpośrednio skuteczne na gruncie prawa polskiego. Skuteczność norm prawa kanonicznego w państwowym porządku prawnym uzależniona jest od uznania przez państwo (art. 25 ust.3 Konstytucji RP). Problem relacji pomiędzy prawem kanonicznym, a prawem świeckim był przedmiotem analizy przez Sąd Najwyższy (por. wyrok z dnia 27 lipca 2000r. IV CKN 88/00, wyrok z dnia 24 marca 2004r, IV CK 108/03, wyrok z dnia 2 lutego 2005r. IV CK 480/04). W swoich poglądach Sąd Najwyższy uznał, wprawdzie z różnym uzasadnieniem, że normy kanoniczno prawne mogą wpływać na ważność czynności prawnych związanych z zarządzaniem mieniem kościelnym. W nauce prawa stanowiska co do tego zagadnienia są podzielone. Od poglądu, że wymagana zgoda właściwej władzy kościelnej na alienację dóbr jest konieczna - do poglądu, że normy kanoniczne nie mogą wpływać na skuteczność czynności prawnej. Sąd Apelacyjny przychylił się do poglądu części doktryny (Adam Pawluk glosa do uchwały SN z dnia 19.12.2008r. III CZP 122/08 Rejent 2010r. nr 7-8), że istnieją mechanizmy pozwalające na uznanie za obowiązujące niektórych rozwiązań przyjętych w prawie kanonicznym. Taką podstawę daje art. 4 Konkordatu między Stolicą (...) (...) z dnia 28 lipca 1993r. (Dz. U z dnia 23 kwietnia 1998r. nr 51 poz. 318), który uznaje osobowość prawną Kościoła (...) i stanowi podstawę do uznania przepisów prawa kanonicznego za statut kościelnej osoby prawnej (art. 35 kc) oraz art. 7 ustawy z dnia 17 maja 1989r. o stosunku Państwa do Kościoła (...) w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. nr 29 poz. 154 ze zm.). Przekonuje stanowisko A. P., że „skoro w ustawodawstwie polskim nie ma uregulowań dotyczących organizacji i sposobu działania kościelnych osób prawnych, a jednocześnie Konkordat i ustawa o stosunku Państwa do Kościoła (...) łączą powstanie kościelnych instytucji z prawem kanonicznym, to prawo to powinno być właściwym miejscem poszukiwania norm regulujących te kwestie. Wątpliwość, czy prawo kanoniczne uznać należy w związku z treścią art. 35 kc za „właściwe przepisy”, czy za statut zostać rozstrzygnięta na rzecz uznania regulacji prawa kościelnego za statutowe”. Taki też pogląd wyraził Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 19 grudnia 2008r. III CZP 122/08, który uznał, że rangę statutów w rozumieniu art. 35 i 38 kc mają nie tylko przepisy prawa kanonicznego, ale także wydawane na ich podstawie statuty kościelne. Stanowisko to wprawdzie spotkało się z krytyką, jednakże w ocenie Sądu Apelacyjnego nie ma podstaw by traktować je jako przepisy niższej rangi, skoro uzupełniają istniejące uregulowania prawa kanonicznego stając się jego integralną częścią.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego, przyjąć należy, że ugoda zawarta bez uzyskania zgody właściwej władzy kościelnej, w świetle prawa cywilnego stanowiła czynność prawną niepełną (negotium claudicans) i skoro nie została potwierdzona była bezwzględnie nieważna (art. 63 kc). Ordynariusz, czy S.(...) to bez wątpienia osoba trzecia w rozumieniu art. 63 kc, nie są to bowiem organy Parafii. Treść art. 63 k.c. nie wskazuje wprawdzie expressis verbis, że ma on być stosowany tylko do przypadków, w których potrzeba zgody osoby trzeciej ma swe źródło w ustawie, ale taka jego wykładnia jest powszechnie przyjmowana z uwagi na cel tego uregulowania oraz jego usytuowanie w kodeksie cywilnym. Rozbieżność poglądów wywołuje kwestia, czy art. 63 k.c. ma zastosowanie także do przypadków, w których wymóg zgody osoby trzeciej na dokonanie czynności prawnej nie wynika bezpośrednio z ustawy, ale ustawa upoważnia strony do wprowadzenia takiego wymogu (por. np. art. 509 § 1in fine i art. 514 k.c., art. 182 § 1 i art. 337 § 2 k.s.h.). Sąd opowiada się za poglądem Z. R., iż w tego rodzaju przypadkach również mamy do czynienia z czynnością prawną, do której dokonania jest wymagana zgoda osoby trzeciej "na podstawie przepisu prawnego", albowiem upoważnienie ustawodawcy zawarte w przepisach szczególnych uzasadnia pogląd, że dochodzi tu do samoograniczenia autonomii prywatnej podmiotu i to ze skutkami wobec osób, które z tym podmiotem dokonują czynności prawnej (zob. Z. R. (w:) System Prawa Prywatnego, t. 2, s. 307, a także wyr. SN z dnia 7 września 1993 r., II CRN 60/93, OSNC 1994, nr 7-8, poz. 159, OSP 1994, z. 7-8, poz. 153; wyr. SN z dnia 26 marca 2002 r., III CZP 15/02, OSNC 2003, nr 1, wyr. SN

z dnia 12 maja 2004 r., III CK 512/02, (...) 2005, nr 4, poz. 51. Skoro zatem odpowiednie przepisy włączają prawo wewnętrzne Kościoła (...)i nakazują poszanowanie sposobu ich działania wymóg uzyskania zgody właściwej władzy kościelnej należy traktować tak, jakby wynikał wprost z ustawy. (por. też Mateusz Pietraszewski glosa do uchwały SN z 19. 12.2008r. III CZP 122/08 „Rejent” 2010r. nr 3).

Ubocznie Sąd Apelacyjny zwraca uwagę, że treść dokumentów tj protokołu posiedzenia Komisji (...)z dnia, kiedy została zawarta ugoda, projektu ugody. Wynika z nich jednoznacznie, że wolą Proboszcza reprezentującego Parafię nie było zrzeczenie się roszczeń wynikających z ustawy z dnia 17 maja 1989r. Ugoda zamykała pewien okres długoletnich negocjacji i tylko częściowo regulowała roszczenia Parafii, a mianowicie w odniesieniu do tych wywłaszczonych nieruchomości, które mogły zostać zwrócone. W ocenie Sądu Apelacyjnego nie było przeszkód w świetle przepisów wymienionej ustawy do takiego procedowania tj częściowego polubownego załatwienia sporu. Zrzeczenie się dalszych roszczeń wobec Miasta P., jak wyżej wskazano okazało się nieważne. A nawet gdyby chcieć inaczej ocenić § 3 ugody, to nie ma podstaw do uznania, że zrzeczenie obejmowało nieruchomości zamiennie i odszkodowanie. Taki wniosek nie wynikał z ugody i nie sposób go niewątpliwie i wprost wyprowadzić z brzmienia cytowanej wyżej ustawy. Podstaw do takiej interpretacji dostarczał także fakt, że postępowanie przed Komisją (...)się nadal toczyło i wobec braku możliwości wydania ugody, czy orzeczenia zakończyło się „nieuzgodnieniem orzeczenia”, otwierającym drogę Parafii do wystąpienia do sądu (art. 64 ustawy). Podkreślić jednak należy, że uwagi te poczynione zostały jedynie ubocznie i że podstawą było stwierdzenie nieważności ugody, nie zaś jej ocena w świetle treści art. 65 kc.

Okoliczność, że ugoda zawarta w trybie tej ustawy ma moc sądowego tytułu egzekucyjnego i że nie przysługuje od niej odwołanie nie oznaczała niemożliwości podważania jej postanowień w niniejszym procesie, z powołaniem się na ich bezwzględną nieważność, czy też jej nieważność będącą skutkiem braku jej potwierdzenia.

Pozwani nie kwestionowali, że o nieruchomości objęte pozwem powódka ubiegała się w postępowaniu regulacyjnym, i że chodziło o nieruchomości przejęte w toku wykonywania ustawy o dobrach martwej ręki oraz wywłaszczonych bez odszkodowania (art. 61 ust. 1 pkt 2 i 6 ustawy z dnia 17 maja 1989r). Spór dotyczył działek (...), z dawnej Kw (...), które nie zostały wymienione w orzeczeniu z dnia 5 sierpnia 1960r., ani w żadnym innym orzeczeniu o wywłaszczeniu, a pomimo tego z powołaniem na wymienione orzeczenie działki te zostały w dniu 20 grudnia 1960 r. odłączone i wpisane jako własność Skarbu Państwa. Wpisy w aktualnej Kw (...) obejmującej te działki, potwierdzają ten stan. W myśl art. 61 ust 1 pkt 7 cytowanej ustawy przedmiotem przywrócenia własności mogły być upaństwowione nieruchomości przejęte we władanie państwowych jednostek organizacyjnych bez tytułu prawnego, bez względu na późniejsze ustawodawstwo konwalidujące to przejęcie. Oznacza to w ocenie Sądu Apelacyjnego każde przejęcie bez tytułu prawnego, nawet to, które po dacie przejęcia uzyskało podstawę prawną w odpowiednim orzeczeniu. Powódka wykazała, że taka sytuacja miała miejsce w odniesieniu do wymienionych działek, i że one również objęte zostały postępowaniem regulacyjnym. Pozwani natomiast, a w szczególności Skarb Państwa nie wykazał, że inne okoliczności faktyczne były podstawą wpisu prawa własności na jego rzecz, a w szczególności nie udowodnił jaka była tego podstawa prawna. Nie byłoby zatem przeszkód, aby postępowaniem sądowym objęte były również i te działki. Sąd Apelacyjny zwraca uwagę, że w odniesieniu do tych działek Skarbu Państwa nie reprezentowała właściwa jednostka organizacyjna. Zgodnie z art. 67 § 2 kpc za Skarb Państwa podejmuje czynności procesowe organ państwowej jednostki organizacyjnej, z której działalnością wiąże się dochodzone roszczenie, lub organ jednostki nadrzędnej. Nie ma podstaw do przyjęcia, aby Ministra Finansów za taką jednostkę uznać, gdyż na nim ciążył wyłącznie, z mocy rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 21 grudnia 1990 r. w sprawie wyłączenia nieruchomości zamiennych lub nakładania obowiązku zapłaty odszkodowania na rzecz kościelnych osób prawnych. (Dz. U. 1991r. nr 1 poz. 2) obowiązek zapłaty odszkodowania. W dalszym postępowaniu obowiązkiem powódki będzie zatem wskazanie właściwej państwowej jednostki organizacyjnej.

Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła (...) w RP wprowadziła trzy sposoby uregulowania spraw nieruchomości kościelnych osób prawnych, przy czym nie są one równe, w tym sensie, że regulacja wg kolejnego sposobu może nastąpić tylko w sytuacji, gdyby wcześniejszy był niemożliwy (art. 63 ust 1 – 3 ustawy). Przy czym jeżeli chodzi o „przywrócenie kościelnym osobom prawnym własności” ustawodawca wykluczył ją, gdyby restytucja natrafiała na „trudne do przewyciężenia przeszkody”. Użyte określenie w ustawie nie zostało zdefiniowane. Przyjąć należy, że

chodzi tu o takie sytuacje, gdy nieruchomość obciążona jest prawami osób trzecich, nastąpiło już takie gospodarcze wykorzystanie nieruchomości, że restytucja wiązałaby się z koniecznością rozliczeń lub rodziłaby spory z tym związane.

W ocenie Sądu Apelacyjnego taka sytuacja miała miejsce w odniesieniu do nieruchomości, których własność powódce została przywrócona (pkt I wyroku).

Jak wynikało z apelacji powódki i pozwanego Miasta P. nieruchomości opisane w punkcie I wyroku stanowią własność osoby trzeciej tj spółki z ograniczoną odpowiedzialnością (...) (działki nr (...) z arkusza mapy (...) Kw (...)), do części wszczęte zostało postępowanie w celu realizacji inwestycji drogowej (działki nr (...) z arkusza mapy (...), obręb K. Kw (...)), pozostała zaś część przywróconych działek ((...) oraz działki nr (...)) jest funkcjonalnie związana z kompleksem rekreacyjno – sportowym Jeziora M., podobnie jak obiekt wznoszony przez (...) i planowana budowa dróg. Wszystkie te nieruchomości stanowią integralną, pod względem użytkowym, całość i zgodzić się należało z apelującymi, że stanowi to przeszkodę do restytucji. Sąd Apelacyjny podziela stanowisko powódki, że z uwagi na przeznaczenie tych nieruchomości, miałyby ona ograniczone możliwości ich wykorzystania.

Zagadnienie związane z roszczeniem dotyczącym gruntu pod wodami Jeziora M.

Podważając stanowisko Sądu I instancji, co do braku podstaw odpowiedzialności pozwanych w tym zakresie, powódka wyraziła pogląd, że skoro zostały spełnione przesłanki do wywłaszczenia tego gruntu w trybie dekretu z dnia 7 kwietnia 1948r. i odjęcie prawa własności nastąpiło z dniem 9 maja 1945 r., to skutek nacjonalizacji z mocy prawa tj ustawy prawo wodne z 1922 r. mógłby nastąpić najwcześniej w 1952r. bo wtedy doszło do sztucznego zalania. Ponieważ nie można znacjonalizować nieruchomości, która wcześniej stała się własnością Skarbu Państwa, to fakt zalania pozostawał obojętny z punktu widzenia zmian własnościowych. Zachodziły zatem, zdaniem powódki, przesłanki do objęcia całości działki (...), podobnie jak innych działek wymienionych w orzeczeniu wywłaszczeniowym z dnia 9 listopada 1961r., postępowaniem regulacyjnym i sądowym na podstawie ustawy o stosunku Państwa Polskiego do Kościoła (...) w RP.

Sąd Apelacyjny nie podziela tego stanowiska. Dekret z dnia 7 kwietnia 1948r. o wywłaszczaniu majątków zajętych na cele użyteczności publicznej w okresie wojny 1939 – 1945r.(Dz. U. 1948 nr 20 poz. 138 z późn. zm.) przewidywał działanie na wniosek właściwego wojewody, a zatem odnosił się tylko do tych nieruchomości, co do których odpowiednie organa administracji państwowej podjęły decyzję o kontynuowaniu celu zajęcia. Wywłaszczenie tj „odjęcie prawa własności” z dniem 9 maja 1945r. nie następowało więc z mocy prawa lecz dopiero z momentem wydania konstytucyjnego orzeczenia ze skutkiem od 9 maja 1945r. Takie rozumowanie potwierdza także art. 30 ust 1 ustawy z dnia 12 marca 1958r. o zasadach i trybie wywłaszczania nieruchomości, zgodnie z którym przejście prawa własności nieruchomości wywłaszczonej następowało z dniem uprawomocnienia się orzeczenia o wywłaszczeniu, a który był również podstawą prawną wydanego w 1961r. orzeczenia. Argument powódki, że orzeczenie to jest ostateczne oraz prawomocne i nie zostało wyeliminowane z obrotu nie miał w kontekście rozważanego zagadnienia żadnego znaczenia i nie zmieniał zaprezentowanej oceny. Tylko w sytuacji, gdyby orzeczenie o wywłaszczeniu wydane zostało przed zalaniem gruntów powódki spiętrzonymi wodami C. tj przed 1952r. można byłoby przyjąć, że zaistniały przesłanki do objęcia tej nieruchomości postępowaniem regulacyjnym i następnie sądowym. Formalnie zatem do 1961r. tj do momentu wydania orzeczenia o wywłaszczeniu powódka była właścicielką nieruchomości. Jednakże skutek wywłaszczenia wynikający z tego orzeczenia nie mógł nastąpić z uwagi na fakt, że grunt, który znalazł się w 1952r. pod spiętrzonymi wodami C. stał się własnością Państwa na podstawie art. 13 ust. 1 ustawy wodnej z dnia 19 września 1922r. (Dz. U. z 1928r. nr 62 poz. 574 ze zm.). Taki pogląd wynikał z uchwały Sądu Najwyższego z dnia 23 lipca 2004r. III CZP 34/04, wydanej w rozstrzygnięciu zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Apelacyjny w Poznaniu w sprawie I A Ca 25/04 toczącej się z powództwa Parafii pod wezwaniem św. J. J. za M. przeciwko Miastu P. o wydanie nieruchomości, w której skład wchodzi Jezioro M.. Wprawdzie zgodnie z art. 390 § 2 kpc uchwała wiązała tylko w sprawie I A Ca 25/04, jednakże zdaniem Sądu Apelacyjnego, nie ma podstaw w okolicznościach rozpoznawanej sprawy, do formułowania innego poglądu niż przedstawiony w uchwale. Orzeczenie o wywłaszczeniu wydane w 1961 r. w odniesieniu do tego gruntu było zatem bezprzedmiotowe. Sąd Apelacyjny nie podziela stanowiska powódki,

że nawet przy przyjęciu, że do utraty prawa własności gruntu na skutek zalania go wodami Jeziora M. doszło w 1952r. to Sąd powinien orzec o przyznaniu nieruchomości zamiennej albo zasądzić odszkodowanie. „Postępowaniem regulacyjnym” mogły być bowiem objęte tylko te nieruchomości kościelnych osób prawnych, które upaństwowione zostały w sytuacjach wymienionych przepisie art. 61 ustawy z dnia 14 maja 1989 r., omawiana zaś do nich nie należy.

Z uzasadnienia wyroku Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 9 listopada 2004r. sygn. akt I A Ca 25/04 wydaje się jednak wynikać nieco odmienny stan faktyczny dotyczący wydawania orzeczeń o wywłaszczeniu. Mowa jest bowiem o decyzji z 12 grudnia 1953r., wyeliminowanej następnie decyzją prezesa (...) z 19 maja 1999r. z obrotu prawnego oraz o decyzji z 26 kwietnia 1961r. o odszkodowaniu za wywłaszczone nieruchomości. Okoliczności te mogą nie mieć znaczenia dla rozważanego problemu. Jednakże skoro wynika z nich jakiś dualizm w postępowaniu organów administracji państwowej, to z całą pewnością nie można wykluczyć, że i przed 1952r. nie zostały wydane jakieś decyzje, które mogłyby mieć znaczenie dla rozważanego zagadnienia. Sąd Apelacyjny tych okoliczności nie badał uznając, że należy je wyjaśnić przy ponownym rozpoznaniu sprawy, skoro i z innych przyczyn zachodziły podstawy do uchylecia zaskarżonego wyroku w części uwzględniającej powództwo.

(...) zamiennie

Sąd Apelacyjny przychylił się do zarzutów powódki i pozwanego Skarbu Państwa naruszenia art. 63 ust. 1 pkt 2 ustawy o stosunku Państwa do Kościoła (...) w RP przez brak zobowiązania pozwanych: Miasta P. i Agencji (...) do przeniesienia na rzecz powódki odpowiednich nieruchomości zamiennych.

Wobec konkluzji Sądu I instancji, że przywrócenie powódce własności upaństwowionych nieruchomości w znacznej części natrafia na trudne do przezwyciężenia przeszkody, obowiązkiem sądu stało się rozważenie możliwości przeniesienia na rzecz powódki odpowiednich nieruchomości zamiennych. Nie można jednak nie zgodzić się z uwagą Sądu Okręgowego, że aktywność dowodowa stron w tym zakresie była „wyjątkowo pasywna”. Powódka wprawdzie swoje roszczenie sformułowała jako powództwo ewentualne o przyznanie nieruchomości zamiennych, jednakże nie wskazywała konkretnych nieruchomości, których przeniesienia się domaga. Oczywiście jest, że może ona nie posiadać informacji o zasobie gruntów pozwanych Miasta P. i Agencji (...) jednakże postępowanie sądowe umożliwia, poprzez wykorzystanie przepisów prawa procesowego, nałożenie obowiązków na stronę pozwaną. Tylko w piśmie procesowym z dnia 2 czerwca 2006r. (k.285) powódka złożyła wniosek o zobowiązanie pozwanych do przedstawienia listy ewentualnych nieruchomości zamiennych. Poza tym nie wykazywała żadnej dalszej aktywności procesowej w tym zakresie. Zaniechała wskazania, która z nieruchomości, z listy przedstawionej przez Agencję (...) (k. 441 – 455), spełnia wymogi nieruchomości zamiennej. W odniesieniu zaś do oświadczenia pozwanego Miasta P., że nie dysponuje terenami, które mogą stanowić nieruchomości zamiennie, zawartego w piśmie procesowym z dnia 7 marca 2007r. (k. 394), nie wykorzystwała uprawnień procesowych i nie zgłosiła ponownego wniosku o zobowiązanie pozwanego do przedstawienia pełnej listy nieruchomości, którymi dysponuje Miasto. Specyfika ustawy, będącej podstawą roszczenia powódki, wymagała także pewnej aktywności ze strony sądu polegającej na nakładaniu obowiązków na obie strony procesu. Przykładem zaniechania może być na pewno niezobowiązanie powódki do wskazania, z listy Agencji (...) konkretnych nieruchomości, które mogłyby być zamiennymi. Z treści uzasadnienia wynika, że Sąd Okręgowy nie doszedł do wniosku, że nie ma możliwości przyznania odpowiedniej nieruchomości zamiennej z uwagi na brak nieruchomości spełniającej kryteria nieruchomości zamiennej. Nie widział tylko „żadnych perspektyw” do rozpatrzenia roszczenia powódki o przyznanie nieruchomości zamiennych z uwagi na brak jakichkolwiek ustaleń w tym zakresie, które wynikały z biernego procesowego zachowania stron. W tej sytuacji, w ocenie Sądu Apelacyjnego, zaistniała konieczność uchylecia wyroku celem rozważenia roszczenia powódki „o przyznanie nieruchomości zamiennych”. Jak wynikało z treści apelacji powódka zaskarżyła wyrok w odniesieniu do wszystkich pozwanych, w tym również wobec Agencji (...) i to nie tylko w zakresie obowiązku dostarczenia działek zamiennych za przywrócone wyrokiem nieruchomości. Podstaw do takiej konkluzji stanowiły wnioski apelacyjne i wyjaśnienie w uzasadnieniu (k.11 - 13 apelacji powódki). Nie było zatem procesowych przeszkód do uchylecia wyroku w całości.

Przy ponownym rozpoznaniu sprawy (art. 386 § 4 kpc) obowiązkiem powódki będzie wskazanie nieruchomości spełniających kryteria zamiennych. W sytuacji braku możliwości powódki doprecyzowania roszczenia poprzez wskazanie konkretnych nieruchomości, na wniosek powódki, Sąd winien zobowiązać pozwanych do przedstawienia list nieruchomości i z tego wykazu, przy aktywnym uczestnictwie powódki oraz pozwanych dokonać oceny, które z nich spełniają kryteria zamiennych.

Ustawa z 14 maja 1989r nie definiuje pojęcia „nieruchomości zamiennej”. Z uwagi na odwołanie się ustawodawcy, w art. 63 ust. 1 pkt 3 przy ustalaniu odszkodowania, do przepisów o wywłaszczaniu nieruchomości, wskazówek do oceny nieruchomości pod kątem jej przydatności jako zamiennej należy szukać, jak się wydaje, w przepisach ustawy o gospodarce nieruchomościami. Bez wątplenia przydatna, do czynienia odpowiednich porównań, może okazać się opinia biegłego sądowego B. H. (1).

Dopiero konkluzja, że nie ma możliwości dokonania regulacji poprzez przyznanie działek zamiennych otwiera drogę do przyznania odszkodowania. Po uwagach zgłaszanych w toku postępowania przed Sądem I instancji strony ostatecznie nie kwestionowały opinii biegłego sądowego B. H. (1), szacującej wartość nieruchomości będących przedmiotem postępowania regulacyjnego. Zgłoszone w apelacjach zarzuty związane były z błędami rachunkowymi, obliczeniami wartości działek „przywróconych” powódce i wartością działek, za które Sąd przyznał odszkodowanie. Uznając zasadność zgłoszonych zarzutów, Sąd Apelacyjny uznał za bezprzedmiotowe szczegółowe wskazywanie tych błędów i korektę ich z uwagi na konieczność uchylecia zaskarżonego wyroku, o czym była mowa wyżej. Wykonana już opinia okaże się bez wątplenia przydatna w dalszym postępowaniu.

Po ogłoszeniu uzasadnianego wyroku Trybunał Konstytucyjny, na wniosek grupy posłów, wyrokiem z dnia 8 czerwca 2011r. orzekł między innymi, że art. 63 ust. 9 ustawy o stosunku Państwa do Kościoła (...), który zawierał delegacje dla Rady Ministrów do wydania rozporządzenia, z mienia których jednostek organizacyjnych lub mienia komunalnego może być wyłączona w celu przekazania jako nieruchomość zamienna lub na którą państwową jednostkę organizacyjną może być nałożony obowiązek zapłaty odszkodowania, jest niezgodny z art. 92 ust. 1 konstytucji oraz nie jest niezgodny z art. 216 ust. 2 konstytucji.

Tę nową sytuację Sąd Okręgowy powinien uwzględnić przy ponownym rozpoznaniu sprawy.

O kosztach postępowania Sąd Apelacyjny orzekł na podstawie art. 108 § 2 kpc.

B.Wysocki E.Fijałkowska M.Tomaszewski